

Szabó Patrik

**A KORLÁTOZOTT PRECEDENSRENDSZER ELMÉLETE ÉS GYAKORLATA,
KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A POLGÁRI IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁSRA**

doktori értekezés tézisei

Eötvös Loránd Tudományegyetem

Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskolája

Témavezetők:

Prof. Dr. Varga István (ELTE-ÁJK)

Dr. Orbán Endre (NKE-ÁNTK)

Budapest, 2026

I.	A kutatás célkitűzési és problémafelvetései	3
II.	A kutatás módszertana és a dolgozat felépítése.....	3
III.	A kutatás eredményeinek rövid összefoglalása (<i>tézisek</i>).....	6
1.	Történeti előzmények	6
2.	A korlátozott precedensrendszer, mint normatív szabályrendszer elemzése	7
3.	Precedensrendszerré vált-e a magyar jogrend a korlátozott precedensrendszer bevezetésével? .	8
4.	A Kúria határozataihoz kapcsolódó hatások.....	9
4.1.	A bírósági határozatokhoz kapcsolódó hatás leírására rendelkezésre álló fogalmak	10
4.2.	A Kúria határozataihoz társuló hatások.....	11
5.	A bíró szakmai függetlensége a korlátozott precedensrendszerben.....	12
5.1.	Alsóbb fokú bíróságokon ítélező bírók szakmai függetlensége	13
5.2.	A felülvizsgálati tanácsban ítélező bírók szakmai függetlensége.....	14
5.3.	A jogegységi határozat hatályával rendelkező határozatok jogforrási jellegéből adódó problémák.....	14
6.	A jogegységi panasz eljárás gyakorlata	15
6.1.	Egyes visszautasítási okok gyakorlata.....	16
6.1.1.	Jogi képviselő közreműködése nélkül benyújtott panaszok – b) pont.....	16
6.1.2.	A panaszos a jogegységi panasz eljárásban nem terjesztett elő költségkedvezmény engedélyezése iránti kérelmet.....	17
6.1.3.	Kötelező tartalmi elemek hiánya - h) pont	18
6.2.	A jogegységi panasz tanács határozatai - A „precedens-teszt”	19
6.2.1.	A teszt első eleme - ügyazonosság	20
6.2.1.1.	A teszt második eleme - eltérés.....	21
6.2.1.2.	A teszt harmadik eleme - indokoltság.....	22
IV.	A szerző doktori értekezés témakörében készült publikációinak jegyzéke	23

I. A kutatás célkitűzési és problémafelvetései

2019. december 19-én tették közzé a Magyar Közlönynek azt a számát, amely az egyes törvényeknek az egyfokú járási hivatali eljárások megteremtésével összefüggő módosításáról szóló 2019. évi CXXVII. törvény (a továbbiakban: **Módosító-törvény**) rendelkezéseit tartalmazta, és bevezette a korlátozott precedensrendszert.¹

Nem sokkal később a Magyar Jog hasábjain megjelentek Osztovits András² és Varga Zs. András³ tanulmányai, amelyek mentén szakmai vita bontakozott ki a korlátozott precedensszerről, illetve a jogegység biztosításának eszközeiről.⁴ Osztovits András tanulmányának bevezetésében úgy fogalmazott, hogy „[a]z *ítélkezési gyakorlat egységének biztosítása a jogbiztonság és ezáltal a jogállam olyan kulcskérdése, amely megér annyit, hogy minél többen, minél alaposabban végiggondolják és megvitassák a kívánt célt megvalósítani tudó legjobb eszközöket és módszereket.*”⁵

E gondolatokat megszívlelve csatlakozott be a vitába Wellmann György,⁶ Tahin Szabolcs⁷ és a Virág-Völcsey szerzőpáros,⁸ majd később sokan mások, köztük magam is. Ekkortájt a szerzők jelentős része legfeljebb előrejelzésekbe bocsátkozott, többek között arról, hogy a korlátozott precedensrendszer milyen hatást gyakorol majd a magyar judikatúrára, milyen kihívások elé állítja a jogász hivatást, illetve mennyiben változtatja meg a Kúria saját szerepfelfogását.

Immár majdnem hat évvel a hatálybalépését követően a korlátozott precedensrendszer megérett arra, hogy átfogó jogtudományi vizsgálat tárgya legyen. Dolgozatom az első vállalkozás, amely a jogegységesítés 2020. április 1-jével érvényesülő eszközrendszerét elméleti és gyakorlati oldalról egyaránt, átfogó jelleggel vizsgálja.

Munkám célja annak bemutatása, hogy a korlátozott precedensrendszer milyen elméleti alapvetések mentén épül fel, ezek miként illeszkednek a hazai alkotmányos és eljárásjogi hagyományainkba, illetve a jogegységesítés új rendszerét tápláló elvi megfontolások a Kúria gyakorlatában miként tükröződnek, vagy éppen abból mennyire hiányoznak.

II. A kutatás módszertana és a dolgozat felépítése

Értekezésem, a fenti célkitűzésekkel összhangban egy elméleti és egy gyakorlati részből áll, amelyek tárgyalása ebben a sorrendben, az általánostól a konkrét felé haladva, követi egymást.

Az elméleti részt a korlátozott precedensrendszer bevezetésének tágabb és szűkebb értelemben vett történeti előzményeinek bemutatásával kezdem. Elemzésemmel azt vizsgálom, hogy a korlátozott precedensrendszer bevezetése mennyiben illeszkedik a hazai hagyományokba, illetve a jogegységesítés korábban rendelkezésre állott eszközei mellett valóban szükséges volt-e a korlátozott precedensrendszer intézményesítése.

A tágabb értelemben vett történeti előzmények között a jogegység biztosításának korábbi eszközeit taglalom. Történeti jellegű – elsősorban leíró – módszerrel vizsgálom, hogy a Kúria egységes polgári

¹ Köszönettel tartozom Éless Tamásnak, aki bátorított *annak* a dolgozatnak a megírására, *amelynek* összefoglalását ez a tézisfüzet nyújtja, és aki az alkotás folyamatát munkájával, iránymutatásaival mindvégig figyelemmel kísérte.

² Osztovits András: Törvénymódosítás a bírósági joggyakorlat egységesítése érdekében - jó irányba tett rossz lépés? Magyar Jog, 2020/2., 72-80.;

³ Varga Zs. András: Tíz gondolat a jogegységről és a precedenshatásról. Magyar Jog, 2020/2., 81-87.

⁴ Osztovits: 2020. i.m. 72.

⁵ Osztovits: 2020. i.m. 80.

⁶ Wellmann György: Kritikai észrevételek a jogegységi biztosításának új rendszerével kapcsolatban. Magyar Jog, 2020/11., 648-655.

⁷ Tahin Szabolcs: A korlátozott precedensrendszer – alulnézetből. Magyar Jog, 2020/5., 266-275.

⁸ Virág Csaba – Völcsey Balázs: A korlátozott precedensrendszer és a polgári perjog kapcsolata. Magyar Jog. 2020/3., 125-135.

törvénykönyv megalkotása előtti döntvényjoga miként működött, a szocialista érában a Legfelsőbb Bíróság milyen eszközökkel végezte az alacsonyabb fokú bíróságok elvi irányítását, illetve a rendszerváltozást követően miként változott a jogegységesítés eszköztára.

A szűkebb értelemben vett történeti előzményeken azt a jogalkotási tendenciát értem, amely a korlátozott precedensrendszer bevezetését közvetlenül megelőzte, ideértve azokat a jogalkotói célokat és törekvéseket is, amelyek mentén a jogintézmény bevezetésre került.

A rövid történeti áttekintés után térek rá a korlátozott precedensrendszer szabályainak ismertetésére. Az e körben írottak kettős célt szolgálnak. Egyrészt azt, hogy a korlátozott precedensrendszert alkotó tárgyi jogi normák bemutatásra kerüljenek. Másrészt az, hogy e normákat polgári eljárásjog dogmatikai szempontrendszer szerint osztályozzam.

Ebben a fejezetben a normatív-leíró módon, illetve a dogmatikai, fogalomelemző jogtudomány módszerével bemutatom a 2016. évi CXXX. törvény (a továbbiakban: **Pp.**) és a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 2011. évi CLXI. törvény (a továbbiakban: **Bsz.**) korlátozott precedensrendszert alkotó szabályait és azok egymáshoz való viszonyát, kitérve az újonnan létesített jogegységi panasz eljárásnak a perorvoslat fogalmi elemei mentén való osztályozására, az eljárás mechanizmusára és annak a hazai perben és a jogorvoslati rendszerben való elhelyezkedésére.

Az elméleti jellegű rész következő, harmadik nagyobb gondolati egységében összehasonlító megközelítéssel vizsgálódom,⁹ abból kiindulva, hogy a korlátozott precedensrendszert bevezető törvényjavaslat indokolása maga is utalt rá, hogy a jogalkotó a magyar jogrendet az angolszász precedensjoghhoz kívánta közelíteni.¹⁰ Értekezésemben összehasonlító módszerrel vizsgálom a precedensjog (*comparatum*) és a korlátozott precedensrendszer (*comparandum*) között különbségeket és hasonlóságokat. Vizsgálódásommal arra a kérdésre keresem a választ, hogy a korlátozott precedensrendszer magyar jogrendbe történő bevezetésével létrejött-e idehaza a precedensrendszer bármilyen formája, illetve a jogintézmény bevezetése milyen mértékben értékelhető a precedensrendszerek irányába történő elmozdulásként.

Ezt a vállalkozást egyfelől a *common law* és a kontinentális jogcsaládok lényegadó sajátosságainak összevetésével teljesítem, másrészt úgy, hogy a dolgozat egyes részeiben visszautalok azokra az e fejezetben tett megállapításokra, amelyek a korlátozott precedensrendszer egyes szabályai (pl.: jogkérdésben való eltérés vagy az ügyazonosság fogalma) kapcsán relevánsak. Külön, a precedensrendszerekkel foglalkozó fejezetben térek ki arra, hogy az összehasonlítás alapjaként milyen elvek mentén, milyen szempontokat (*tertium comparationis*) határoztam meg.

A precedensrendszerek vizsgálata elvezet a dolgozatomban vizsgált következő problémához, nevezetesen a Kúria határozataihoz kapcsolódó hatásokhoz. Megvizsgálom, hogy a korlátozott precedensrendszerben a Kúria határozataihoz milyen hatások járulnak, és e hatások miként konceptualizálhatók. Amellett érvelek, hogy ezek a hatások a hazai dogmatikában használt fogalmakkal nehezen írhatók le. Erre figyelemmel a fogalomhasználat pontosítására irányuló javaslatokat fogalmazok meg.

Az e fejezetben érintett probléma középpontjában az a kérdés áll, hogy a korlátozott precedensrendszerben „kötelezők”-e a Kúria határozatai, és ha igen, mégis mennyiben. A határozatok kötőereje milyen feltételek mellett áll be? A Kúria határozatainak mely „részéhez” járul kötőerő? A Kúria határozatai kötik-e magát a Kúriát, közelebről annak a felülvizsgálati eljárásban ítélező

⁹ Az összehasonlító módszerről többek között lásd: Hamza Gábor: Jogösszehasonlítás és az antik jogrendszerek. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1998.

¹⁰ Miniszteri Indokolás, 149.

tanácsait, illetve a jogegységi panasz tanácsot? Egyáltalán helyes-e a kúriai határozatok kötőerejéről beszélni?

A Kúria határozataihoz kapcsolódó hatások kérdése kéz a kézben jár az elméleti rész következő fejezetében tárgyalt problémával, ami nem kevesebb, mint az ítélkező bíró szakmai függetlensége. Dolgozatom e fejezetét azon gondolat szelleme járja át, miszerint „[a] *polgári eljárásjog alkalmazott alkotmányjog*”¹¹. E gondolattól vezérelten a korlátozott precedensrendszernek a polgári perjog testébe behatoló szabályait nemcsak a perjog, hanem az alkotmányjog szemüvegén keresztül is megvizsgálom. Az alkotmányos standardok közül a bírói függetlenség elvét mint a polgári peres eljárás alkotmányos alapját képező tisztességes bírósági eljáráshoz való jog részjogosultságát,¹² és mint az ítélkező bírót megillető jogosultságot, állítom vizsgálódásom középpontjába. A bírói függetlenség alkotmányos garanciájának érvényesülését a Kúrián és az alsóbb fokú bíróságokon ítélkező bírák tekintetében külön-külön vizsgálom.¹³

Ezután rátérek dolgozat második részére, ami a korlátozott precedensrendszer gyakorlati szempontú vizsgálatára irányul. Ennek gyújtópontjában a jogegységi panasz eljárás gyakorlata áll. A dolgozat gyakorlati részében külön-külön vizsgálom a jogegységi panasz eljárásban hozott visszautasító végzések és a panaszokat érdemben elbíráló határozatok tartalmát, külön kritika tárgyává téve a jogegységi panasz tanács által követett azon jogértelmezéseket, amelyekkel nem értek egyet.

Vizsgálatom során nem csak a jogegységi panasz tanács gyakorlatában meghonosodott elvi tartalmakat, illetve az általuk felvetett jogértelmezési problémákat érintem, hanem a gyakorlatot statisztikai jelleggel is elemzem.¹⁴ A statisztikai szempontú elemzés célja olyan trendek feltárása és az azok mögött meghúzódó okok felszínre hozása, amelyek a jogegységi panasz eljárás gyakorlatát meghatározzák.

A dolgozat gyakorlati része a visszautasító végzések elemzésével indul. A visszautasító végzések statisztikai jellegű elemzése során bemutatom, hogy a jogegységi panaszok milyen arányban kerülnek visszautasításra, és a visszautasító végzések között az egyes visszautasítási okok milyen arányban fordulnak elő. Célom, annak feltérképezése, hogy a jogegységi panaszok milyen arányban kerülnek visszautasításra, és az egyes visszautasítási okok alkalmazása milyen trendet mutat, illetve az egyes visszautasítási okok milyen arányban fordulnak elő.

A Kúria jogegységi panaszokat visszautasító végzéseit a Bszi. 41/C. § (6) bekezdésében foglalt visszautasítási okok szerint csoportosítva, külön-külön mutatom be, ismertetve az egyes visszautasítási okok körül kialakult bírói gyakorlatot, amelyet szubsztantív módon is értékelek.

A gyakorlati rész következő fejezetében a jogegységi panaszokat érdemben elbíráló határozatokat elemzem. Az egyes határozatok elemzése előtt azonban a jogkérdés, az abban való eltérés és az ügyazonosság fogalmainak tartalmát is feltárom.¹⁵ Bár e fogalmak jelentése elméleti, fogalomelemző munka eredményeként ismerhető meg, ezeket mégis a gyakorlat részben tárgyalom, tekintettel arra, hogy azok rendkívül szorosan kapcsolódnak a jogegységi panasz eljárás gyakorlatához. A fogalmak

¹¹ Varga István: Preambulum. In: Varga István (szerk.): A polgári perrendtartás és a kapcsolódó jogszabályok kommentárja. I. kötet. HVG-ORAC, Budapest, 2018. 6.

¹² Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdés

¹³ A korlátozott precedensrendszer alkotmányossági szempontú vizsgálatának hiányára Vékás Lajos is felhívta a figyelmet, kiemelve, hogy a téma kapcsán számos önálló elemzésre méltó alkotmányjogi probléma merül fel. (Lásd: Reines János: Beszámoló a „Mi a jog? - A korlátozott precedensrendszer és első tapasztalatai Magyarországon” című konferenciáról. Polgári Jog, 2023/7-8., [20])

¹⁴ A statisztikai elemzés módszeréről lásd: Barna Ildikó: Statisztikai elemzések. In: Jakab András – Sebők Miklós: Empirikus jogi kutatások. Osiris Kiadó, Budapest, 2020. 325-346.

¹⁵ A jogkérdés fogalmát úgy adtam meg, mint az érvényesített alanyi jogot szabályozó tárgyi jogi norma tartalmára – és ezen keresztül a bíróság által valóban elfogadott tényeknek az értelmezett norma törvényi tényállásának való aláfogalhatóságára – irányuló kérdés.

értelmezése során előbb azok tiszta, dogmatikai szempontú jelentését tárom fel, majd ezt követően megvizsgálom, hogy ez összhangban áll-e a Kúria gyakorlatában meghonosodott jelentéstartalommal.

Ezután rátérek a jogegységi panasz tanács határozatainak elemzésére. Céloom annak is megvizsgálása, a jogegységi panasz tanács gyakorlatában azonosítható-e olyan általános, standardizálható módszer, amely mentén a jogegységi panasz tanács a jogkérdésben való indokolatlansértést megállapítja.

Ebben a körben az ügyazonosság, mint a jogegységi panasz eljárás központi fogalmának jelentését is megvizsgálom. Ezt szintén két szinten, absztrakt és konkrét értelemben végzem el. Az absztrakt szintű vizsgálat során az ügyazonosságra vonatkozó elvi megállapításokat veszem górcső alá, míg a konkrét vizsgálat körében az egyes határozatokból *in concreto* feltárolt jelentést elemzem, feltéve azt a kérdést is, hogy vajon a konkrét esetekben alkalmazott megoldások összhangban állnak-e a Kúria gyakorlatában érvényesülő elvi tételekkel.

III. A kutatás eredményeinek rövid összefoglalása

A kutatásom módszertanának, valamint a dolgozatom felépítésének ismertetését követően rátérek főbb megállapításaim összefoglalására.

1. Történeti előzmények

A korlátozott precedensrendszer tágabb értelemben vett történeti előzményeit vizsgálva megállapítottam, hogy a jogegységesítés idehaza hagyományosan a Kúria határozataihoz kapcsolódó meggyőző erő eredményeként valósult meg. A Kúria döntvényeihez olyan kisugárzó hatás társult, amely a Kúria döntvényeinek meggyőző erejéből, és a Kúria tekintélyéből táplálkozott. Noha a legfelsőbb bírói fórum határozatait az alsóbb fokú bíróságokra nem voltak kötelezők, azokat autoritásuknál fogva követték.

A Kúria jogegységesítő tevékenysége a szocialista érában felállított Legfelsőbb Bíróság elvi irányítási tevékenységével állítható szembe, amelyet az előbbivel szemben két jellegadó sajátosság jellemezett. Egyrészt, az elvi irányítás ideológia karaktere. Másrészt, az elvi irányítás eszközeinek normatív természete, amely a korábbiakhoz képest jelentősebb mértékű hatással volt a bíróság gyakorlatra. A bírói kar immunrendszere ezekkel az átpolitizált, normatív irányítási eszközökkel szemben termelte ki azokat a semleges állásfoglalásokat és véleményeket, amelyek szakmai szempontok érvényesítését szolgálták. Ezek a vélemények ugyan nem voltak kötelezők, de magas szakmai színvonaluknál és a dogmatikai igényű jogfejlesztésre való alkalmasságuknál fogva fokozatosan a jogegységesítés elsődleges eszközeivé váltak, még a rendszerváltozást követő évtizedekben is, ahol a normatív jogegységesítő eszközök éppúgy kivételesen jutottak szerephez.

A korlátozott precedensrendszer bevezetését megelőző jogalkotási folyamat, mint szűkebb történeti előzmény, kapcsán arra a következtetésre jutottam, hogy a jogalkotó a jogegység megvalósításához szükséges hatásköröket a Kúriánál kívánta centralizálni. Ennek zálogát a Kúria jogegységet biztosító hatáskörének előtérbe helyezésében és a Kúria személyi összetételében látta. A Módosító-törvény biztosította az alkotmánybírók számára a lehetőséget, hogy kérelmezzék a köztársasági elnöktől kúriai bíróvá történő kinevezésüket.¹⁶ A jogalkotó ezzel automatikus kinevezési lehetőséget biztosított az alkotmánybírók számára, valamint a Módosító-törvénnyel a Kúria elnökének jelentősége is megnőtt. A törvény létre hozta a jogegységi panasz tanácsot, amelyet a Kúria elnöke – vagy az általa kinevezett elnökhelyettes – vezet, és amely a jogegységesítésben – a későbbiekben bemutatottak szerint – kitüntetett szerepet tölt be.

¹⁶ Lásd.: Módosító-törvény 91. §; A bírák jogállásáról és javadalmazásáról szóló 2011. évi CLXII. törvény 3. § (4a) bekezdés, 10/A. §

2. A korlátozott precedensrendszer, mint normatív szabályrendszer elemzése

A korlátozott precedensrendszert alkotó tárgyi jogi normákat elemezve három pillért azonosítottam, amin a szabályozás nyugszik. Az első pillért a Pp.-nek az ítélet jogi indokolására vonatkozó azon szabálya adja, amelynek értelmében az külön indokolni kell a Kúria korábban közzétett határozatától jogkérdésben való eltérést (*többllet indokolási kötelezettség*).¹⁷ A második pillért a felülvizsgálati alapjait és az abszolút engedélyezési okokat bővítő szabályok képezik.¹⁸ A harmadik pillér a jogegységi panasz eljárással azonosítható, ideértve az ebben az eljárásban hozott határozatok is.¹⁹

Arra jutottam továbbá, hogy a korlátozott precedensrendszeren belül különbséget lehet tenni egy szűkebb, és egy tágabb értelemben vett korlátozott precedensrendszer között.

A szűkebb értelemben vett korlátozott precedensrendszert a Kúrián belül érvényesülő per- és jogorvoslati szabályok, vagyis a felülvizsgálati eljárás, a jogegységi panasz eljárás, tehát az előbb említett második és harmadik pillér, valamint a jogegységi eljárás szabályai alkotják.

A tágabb értelemben vett korlátozott precedensrendszert a valamennyi bíróság tekintetében érvényesülő szabályok képezik. Ezeknek kézzelfogható következménye a kúria határozatainak jogalkalmazásban való felértékelődésében és elsődleges igazodási ponttá válásában jelentkezik. A tágabb értelemben vett korlátozott precedensrendszer gerincét *prima facie* a Pp. 346. § (5) bekezdésében rögzített többllet-indokolási kötelezettség adja

A jogegységi és azzal azonos hatályú határozatok kettős természetüknél fogva, egyszerre képezik a szűkebb- és a tágabb értelemben vett korlátozott precedensrendszer részét. Habár e határozatok a szűkebb értelemben vett korlátozott precedensrendszert alkotó eljárások eredményeként születnek meg, mégis a valamennyi bíróság tekintetében érvényesülnek, hiszen a Kúria által követett jogértelmezést általánosan kötelezővé teszik.

Szintén ebben a fejezetben tettem fel azt, a kodifikációs szempontból alapvető kérdést, hogy a szűkebb értelemben vett korlátozott precedensrendszer gerincét képező jogegységi panasz eljárást a jogalkotó helyesen szabályozta-e a Bszi.-ben.

A kérdésre azt a választ adtam, hogy a jogegységi panasz eljárás a törvénykezési eljárási-, és nem a bírósági szervezeti jog területére tartozik. Nem államszervezeti kérdés, hiszen a jogegységi panasz eljárással a jogalkotó nem új bírósági fórumot, vagyis bírósági szervezeti egységet, hanem új jogorvoslati eljárást intézményesített. A jogegységi panasz eljárással a jogalkotó olyan jogorvoslatot kívánt létrehozni, amely a jogegységesítést a felek rendelkezési jogának gyakorlásától teszi függővé, és amely a jogorvoslati kérelemmel támadott határozat hatályon kívül helyezésén keresztül a felek eljárására közvetlenül visszahat. A jogegységi panasz eljárás Bszi.-ben való szabályozása ezért koncepcionális félreértésen alapul.

Ezután a jogegységi panasz eljárást a perorvoslat Németh János által megalkotott definíciójának fogalmi elemei mentén osztályoztam. Megállapítottam, hogy a jogegységi panasz eljárás olyan rendkívüli, önálló, nem fellebbviteli, nem devolutív, tisztán kasszációs jogorvoslat, amelyet a fél, illetve az, akire a támadott határozat rendelkezést tartalmaz, a Kúria felülvizsgálattal nem támadható – 2020. július 1-jén vagy azt követően meghozott – határozatával, illetve annak a reá vonatkozó részével szemben, a Kúria BHGY-ben 2012. január 1-jét vagy azt követően közzétett határozatától jogkérdésben való indokolatlan eltérésre hivatkozással, jogegységi panasz előterjesztése útján, abból a célból vehet igénybe, hogy a

¹⁷ Pp. 346. § (5) bekezdés

¹⁸ Pp. 406. §, 409. §

¹⁹ Bszi. 41/A. – 41/D. §§

Kúria határozatával a támadott határozatot helyezze hatályon kívül és a határozatot hozó tanácsot utasítsa új eljárásra, valamint rendelkezzen a bíróságokra kötelező jogértelmezésről.

Ezen osztályozás során rámutattam a jogegységi panasz eljárás kettős természetére: a jogegységi panasz eljárásban a szubjektív és objektív jogvédelmi funkció egyaránt megjelenik, csak éppen, a perorvoslatokhoz képest fordítva. A perorvoslati eljárások célja elsődlegesen a támadott bírósági határozatnak az alanyi magánjog érvényre juttatása érdekében történő korrekciója, vagyis elsődlegesen nem az objektív jogrend, hanem a felek magánjogi jogviszonyának rendezése. A perorvoslat, éppúgy mint a per, másodlagosan bír objektív jogvédelmi funkcióval. Ehhez képest a jogegységi panasz eljárás elsődlegesen objektív jogvédelmet valósít meg, és csak másodlagosan szolgál szubjektív jogvédelmi szempontokat.

A jogegységi panasz eljárás olyan sajátos jogorvoslatnak tekinthető, amely elsődlegesen a jogegység megteremtését célozza, de abban a felek alanyi jogainak orvoslására irányuló szubjektív jogvédelmi funkció szintén hangsúlyosan megjelenik. A szubjektív jogvédelmi funkció abban ölt testet, hogy az eljárás a felek kérelmére indul, abban mindkét fél nyilatkozatot tehet, és az eljárás eredményeként hozott határozat a támadott határozatra közvetlenül visszahathat.

3. Precedensrendszerre vált-e a magyar jogrend a korlátozott precedensrendszer bevezetésével?

A normatív szabályok elemzése után a dolgozatom tárgyát tágabb, összehasonlító kontextusba helyeztem. Az összehasonlító jellegű vizsgálódás középpontjába az Egyesül Királyságban meghonosodott precedensrendszert állítottam. Ebben a körben arra a kérdésre kerestem a választ, hogy mennyiben tekinthető precedensrendszernek az idehaza bevezetett korlátozott precedensrendszer.

Vizsgálódásom eredményeként a precedensrendszer négy jellegadó sajátosságát azonosítottam. Ezeket igyekeztem elválasztani azoktól a jellemzőktől, amelyek a kontinentális jogcsaládba tartozó jogrendszerekhez képest nem jelentik a precedensrendszerek *differentia specificáját*.

Egyrészt jellegadó sajátosságként azonosítottam, hogy a precedensrendszerben a bírósági határozatokban foglalt *ratio decidendi* (elvi mag) az, ami kötőerővel rendelkezik. Másrészt, a *ratio decidendi* a *stare decisis* elvénél fogva általános (normatív) kötőerővel bír, ugyanis minden azonos vagy alacsonyabb fokú bíróság tekintetében köt. Harmadrészt, az eddig elmondottakból következik, hogy a precedensek az alanyi jogok elsődleges forrásai. Negyedrész, a precedensrendszerek működtetéséhez sajátos módszer szükséges, amely módszer a megkülönböztetés művészetében gyökerezik.

Ezekhez képest nem tartom jellegadó sajátosságnak, hogy a precedensrendszerekben a korábban bevezetett jogelv, mint norma, általában csak egy későbbi, maghaladó határozattal helyezhető hatályon kívül, hiszen ez a fentebb ismertetett sajátosságok egyenes következménye. Szintén nem tekinthető jellegadó sajátosságnak a jog eltérő megjelenési formája, hiszen mind az angol, mind a kontinentális jogcsaládba tartozó magyar jogrendben jelen van parlament alkotta jog (*lex scripta*) és a bírósági döntéseiből álló gyakorlat (*lex non scripta*). A bíróságok korábbi döntéseinek tényleges követettség szintén nem tekinthető jellegadó sajátosságnak, hiszen ez mindkét jogrendben tetten érhető. A különbség jóval inkább a követés mögötti motivációban van.

Dolgozatomban bemutattam, hogy a magyar jogrendben a bírók jogértelmezés útján éppúgy konstruálják a jogot, tehát az a tétel, hogy a precedensrendszerben a bíróságok alkotják, míg idehaza alkalmazzák a jogot, csak komoly fenntartásokkal állja meg a helyét. Ennek viszonylagossága fényében éppúgy nem tekinthető a vizsgált jogrendek megkülönböztető jegyének az, hogy a két jogrend milyen

szerepet szán a bírónak. Úgyszintén nem lényegadó különbség, hogy az angol jogalkalmazást inkább tényorientált (induktív) gondolkodás hatja át, míg a kontinentális jogászságra a normaorientált (deduktív) gondolkodás a jellemző, tekintettel arra, hogy az a tankönyvi különbségtétel a jogalkalmazás és jogalkotás viszonylagosságára tekintettel nehezen fenntartható. Ugyancsak nem jellegadó sajátosság, hogy az angolok a bírósági határozatokat milyen, jelentős tradíciókra visszatekintő professzionalizmus mentén gyűjtik és rendszerezik, ahogy az sem, hogy a jogtudományának a kontinensen uralkodó felfogáshoz képest eltérő szerepet szánanak.

A jellegadó sajátosságokat megvizsgálva elmondható, hogy a magyar jogrendben sem a Kúria, sem más bíróság döntései nem az alanyi jogok elsődleges forrásai. Az alsóbb bíróságok a Kúria döntéseit szigorú értelemben véve nem kötelesek követni, azoktól indokolás mellett eltérhetnek. A Kúria egyes döntéseihez azonban normatív kötőerő (precedenshatás) társul, mert azok valamennyi bíróság tekintetében kötelezők. E határozatok a Kúria jogegységi határozatai és a jogegységi panasz eljárás eredményeként hozott, jogkérdésben való eltérését megállapító határozatai, amelyek a jogegységi határozatokkal azonos hatállyal rendelkeznek. Szintén a precedensrendszerek irányába történő elmozdulást jelent, hogy a precedenshatás nem a Kúria határozatához, hanem az abban foglalt jogértelmezéshez kapcsolódik.

A precedensrendszerek irányába való elmozdulás abban látható, hogy a korlátozott precedensrendszerrel a Kúria jogegységesítő hatáskörében rendelkezésre álló eszközrendszere bővült. A Kúria a korábbiakhoz képest nagyobb arányban bocsáthat ki normatív kötőerejű, precedenshatással rendelkező határozatokat, valamint a Pp. és a Bszi. által eszközölt módosítások jelentősebb mértékben ösztönzik a Kúria határozataiban foglalt jogértelmezéshez való igazodást, mint ami a per- és jogorvoslati rendszer természetes jogegységesítő hatásából fakadna. Később, a dolgozat kúriai gyakorlatot bemutató részében kifejtettem, hogy a jogegységi panasz tanács fokozatosan egy olyan módszert alkalmaz, amely hasonlóságot mutat a precedensrendszerekben alkalmazott technikával. Ennek középpontjában az ügyazonosság és a vizsgált határozatok azon keresztül történő megkülönböztetése áll. Meg kell azonban jegyezni, hogy ezt a megközelítést az alsóbb fokú bíróságok gyakorlatába egyelőre nem szivárgott le.

Mindennek fényében azt a következtetést vontam le, hogy idehaza ugyan nem jött létre precedensrendszer, de a magyar jogrend a precedensrendszerek irányába mozdult el azon a skálán, amelynek két végpontjában a precedensrendszerek és a kontinentális jogcsaládba tartozó jogrendszerek ideáltipikus formái helyezkednek el. A korlátozott precedensrendszer bevezetésével idehaza egyfajta „hibrid rendszer” jött létre. E rendszer „hibrid” jellegét az adja, hogy a korábbihoz képest megnőtt a Kúria normatív jogegységesítő eszközeire helyezett hangsúly, és a jogalkotó az eljárásjogi szabályok és a per- és jogorvoslati rendszer kialakításán keresztül tudatosan elő kívánta mozdítani a Kúria határozataihoz történő igazodás.

4. A Kúria határozataihoz kapcsolódó hatások

A dolgozatom következő fejezetében megvizsgáltam, hogy a korlátozott precedensrendszerben a Kúria határozataihoz milyen hatások kapcsolódnak. Ennek tisztázása előtt azonban szükségesnek tartottam annak áttekintését, hogy a bírósági határozatokhoz kapcsolódó hatások leírására jelenleg mely fogalmak állnak rendelkezésre. Ezzel felvettem azt a problémát, hogy egyáltalán az eszköztárunk része-e olyan konceptuális eszközrendszer, amellyel a Kúria korlátozott precedensrendszerben hozott határozataihoz kapcsolódó hatások differenciáltan leírhatók, vagy ehhez esetlegesen további fogalmak bevezetésére van szükség.

4.1. A bírósági határozatokhoz kapcsolódó hatások leírására rendelkezésre álló fogalmak

Megértésem szerint a korlátozott precedensrendszerben – a *common law* mintájára – különbséget kell tenni a Kúria határozataihoz és az abban foglalt jogértelmezéshez (jogelvhez) kapcsolódó hatások között. Implicite a Pp. és a Bszi. is kifejezi, hogy a korlátozott precedensrendszerben nem a Kúria határozata, hanem a benne foglalt jogértelmezés (jogelv) az, ami a később ítélkező bíróság tekintetében kötelező lehet. Az alsóbb bíróságoknak ugyanis a Kúria határozatától jogkérdésben való eltérést kell indokolniuk, és ez az, ami a felülvizsgálat, illetve jogegységi panasz eljárás alapjaként szabályozásra került.

E különbségtételt szem előtt tartva vontam le azt a következtetést, hogy a szakirodalomban használt „kötelező erő” fogalma önmagában alkalmatlan a Kúria határozataihoz, egészen pontosan az abban foglalt jogértelmezéshez (jogelvhez) kapcsolódó hatások differenciált vizsgálatára. A perjogtudomány által idáig megalkotott fogalmak (egyszerű kötőerő, alaki jogerő, anyagi jogerőhatás) ugyanis, éppen a kontinentális jogalkalmazás korábban bemutatott, és a precedensrendszerektől eltérő jogalkalmazási módszeréből kiindulva, konzekvensen a bíróság határozataihoz, a bennük foglalt döntésekhez fűződő hatásokat írják le, nem pedig azokat a hatásokat, amelyek a határozatban foglalt jogértelmezéshez (jogelvhez) kapcsolódnak.

Álláspontom szerint a Kúria határozataihoz fűződő hatások a következőképpen differenciálhatók. Egyrészt, meg kell különböztetni a Kúria határozatának *inter partes* kötőerejét, amelynél fogva a Kúria határozata mint egyedi aktus – a fentebb kifejtettekkel összhangban – az eljárásban résztvevő feleket és a határozatot hozó bíróságot köti, mert az attól való eltérés nem megengedett. Az *inter partes* kötőerő fogalma, álláspontom szerint a Kúria határozataiban foglalt jogértelmezéshez járuló hatások elemzése során nem alkalmazható.²⁰

Másrészt, ettől szintén elhatárolandó a Kúria határozatához (ítéletéhez), egészen pontosan az abban foglalt, a keresettel érvényesített jog tárgyában hozott döntéshez kapcsolódó anyagi jogi jogerőhatás, amely eredményeként a Kúria határozata harmadik személyek vonatkozásában is irányadó. Ahogy arra fentebb utaltam, e fogalmat a Kúria határozataiban foglalt jogértelmezéshez kapcsolódó hatások tekintetében nem tartom alkalmazhatónak, ugyanis az a jogerő perjogtudomány által kialakított fogalmát szétzilálná.

Harmadrészt, a Kúria határozataiban foglalt jogértelmezés az azok közzétételére vezető eljárásban érintettek jogviszonyán túlmutatóan, azon eljárásban érintett felek és a határozatot hozó bíróság tekintetében is érvényesül, amelyben a Kúria határozatát később követik. Ezt nevezem a Kúria határozatában foglalt jogértelmezés érvényesülésének. A Kúria határozatában foglalt jogértelmezés ugyanis ebben az esetben anélkül *ténylegesen* érvényesül egy másik eljárásban, hogy az abban ítélkező bíróság köteles lenne a határozatban foglalt jogértelmezést követni. Egyszerű példával élve, azt értem a Kúria határozatában foglalt jogértelmezés érvényesülése alatt, amikor egy alsóbb bíróság az előtte fekvő konkrét egyedi ügy eldöntése során meggyőződésből követi (alkalmazza) a Kúria határozatában foglalt

²⁰ A bírói ítéletek (mint egyedi aktusok) elvileg csak az eljárásban résztvevőket kötelezik (*inter partes*). Ez azt jelenti, hogy címzetti körük elméletileg zárt. (Jakab András: A magyar jogrendszer szerkezete. PhD értekezés. Miskolci Egyetem, Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar, 2005, 30-31., 165.; Patyi András – Varga Zs. András: A közigazgatási eljárásjog alapjai és alapelvei. V. kötet. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2019. 77.) A jelen dolgozatban erre a felosztásra nem fordítok nagyobb figyelmet, mert álláspontom szerint az itt taglalt *inter partes* kötelező erő megegyezik azzal, amit a perjogtudomány alaki jogerőn ért. Következésképpen az alkotmányjogi és perjogi fogalomhasználat között nem áll fenn olyan diszkrépancia, amely áthidalásra szorulna

jogértelmezést.²¹

A határozatban foglalt értelmezés érvényesülése nem azonosítható a határozat *de facto* kötelező erejével. A *de facto* kötelező erő rendszerességet, szokást feltételez. Ezzel szemben az érvényesülés már a jogértelmezés egyszeri alkalmazásával megvalósul. A *de facto* kötelező erő és az érvényesülés fogalmi közötti különbség tehát az érvényesülés rendszerességében áll.²²

Negyedrészről, megkülönböztetendő a Kúria határozatainak normatív kötőereje vagy precedensjellege, amely az előzőeken túl a Kúria határozataiban foglalt értelmezésnek a bíróságokra és valamennyi jogkereső állampolgárra – általánosan – kötelező erejét, a jogszabályokhoz hasonló jellegét jelenti. Az itt hivatkozott kötőerő tehát azért normatív, mert a Kúria határozatában foglalt jogértelmezéshez kapcsolódó általános kötelező erejét, annak normativitását és előíró jellegét foglalja magában.²³

4.2. A Kúria határozataihoz társuló hatások

A fogalmi tisztázást követően megvizsgáltam, hogy a különböző eljárásjogi kimenetelek esetében a Kúria határozataihoz milyen hatások kapcsolódnak. Megállapítottam, hogy a Kúria határozataiban foglalt jogértelmezés akkor érvényesül, ha az alsóbb fokú bíróságok követik a Kúria jogértelmezését (igazodás). A Kúria határozataiban foglalt jogértelmezés tekintetében kötőerőről akkor beszélhetünk, ha a fél a Kúria határozataiban foglalt jogértelmezéstől eltérő határozattal szemben felülvizsgálatot vagy jogegységi panasz eljárást kezdeményez. Ezekben az esetekben annál fogva kell a Kúria határozataiban foglalt jogértelmezés kötőerejéről beszélni, hogy a törvény a Kúria határozatától való eltérésre hatályon kívül helyezéssel, a jogszabályoknak megfelelő új határozat meghozatalával vagy a bíróságokra egyébként kötelező – normatív kötőerővel rendelkező – határozattal reagál, amely jogegységi és jogegységi panasz eljárás eredményeként egyaránt megszülethet.

A Kúria korábban közzétett határozatában foglalt jogértelmezés köti a felülvizsgálat során ítélező tanácsot. A Pp. a felülvizsgálati eljárásban már nem adja meg a Kúriának a lehetőséget, hogy egyszerűen, megfelelő indokolással eltérjen a saját határozatában foglalt értelmezéstől. Amennyiben a Kúria megállapítja, hogy az eltérés nem volt indokolt, a felülvizsgálattal támadott határozatot hatályon kívül helyezi, az alsóbb fokú bíróságot új eljárásra és új határozat hozatalára utasítja vagy a jogszabályoknak megfelelő új határozatot hoz. Abban az esetben, ha a Kúrián ítélező felülvizsgálati tanács úgy ítéli meg, hogy az eltérés indokolt volt, jogegységi eljárást kell kezdeményezzen.²⁴ A jogegységi eljárás kezdeményezése azonban nem tekinthető a Kúria saját határozatától való eltérésnek,

²¹ Az érvényesülés tehát fakticitást feltételez, ekként a helye a *sein*, és nem a *sollen* világa. Az érvényesülés fogalmáról lásd: Peschka Vilmos: A jogszabályok elmélete. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1979, 205-206, 210.

²² A *de facto* kötelező erő kapcsán rámutattam, hogy az jóval inkább szociológiai, mintsem jogi fogalom, így a Kúria határozataihoz kapcsolódó hatások leírására szintén nem alkalmas.

²³ A határozatok normatív kötőerejével a dolgozat egy másik fejezetében is foglalkoztam, amelyben a jogegységi határozatokhoz járuló hatásokat, azok kvázi jogszabályi jellegét elemeztem, az Alkotmánybíróság *erga omnes* hatályú határozataival együtt. Ebben a fejezetben arra a megállapításra jutottam, hogy már a korlátozott precedensrendszer bevezetését megelőzően is léteztek olyan határozatok a magyar jogrendben, amelyek normatív kötőerővel (precedensjelleggel) bírtak.

²⁴ A Kúria gyakorlatában az a kérdés is felmerült, hogy az ítélező tanácsnak akkor is kötelező-e jogegységi eljárást kezdeményeznie, ha az EUB előtt kezdeményezett előzetes döntéshozatali eljárásban hozott határozatra tekintettel kíván eltérni valamely korábban közzétett kúriai határozattól. A Kúria szerint „[i]lyen esetben a Jogegységi Panasz Tanács döntése megkerülhetetlen. Szemben ugyanis a járásbírók, törvényszékek, ítélőtáblák bírái (bírói tanácsai) indokolási kötelezettség mellett gyakorolható eltérési jogával a Kúria BHGY-ban közzétett határozatainak jogértelmezésétől, a Kúria tanácsai a Bszi. 32. § (1) bekezdés b) pontja értelmében a korábbi jogértelmezéstől kizárólag akkor térhetnek el, ha a Jogegységi Panasz Tanács jogegységi határozata ezt lehetővé teszi.” (3/2025. Jogegységi határozat, Indokolás [25].) A döntéshez fűzött különvéleményében a jogegységi eljárás kötelező kezdeményezésére vonatkozó értelmezés kritikáját adja Kovács András. A Kúria döntésének kritikáját Kende és Madarasi, valamint Orbán adják. Lásd: Anna Madarasi – Tamás Kende: To Uniformity and Beyond Hungary's Supreme Court and the Implementation of CJEU Rulings. <https://verfassungsblog.de/hungary-preliminary-reference/#commentform> (2026.01.20.); Orbán Endre: A korlátozott precedensrendszer és az uniós jog elsőbbségének három árnyalata. MTA Law Working Papers, 2026/2.

mert ez a kötelezettség éppen a felülvizsgálat során eljáró tanács kezéből veszi ki az eltérő döntés lehetőségét. A felülvizsgálat során ítélező tanács a Kúria határozatához tehát kötve van, attól nem térhet el. A referenciahatározattól való eltérést megállapító, és azt indokoltnak tartó, következőképpen a korábbi jogértelmezést meghaladni kívánó tanács a felülvizsgálati kérelem tárgyában nem hozhatja meg az általa helyesnek tartott jogértelmezéssel összhangban álló döntést, hanem – a felülvizsgálati eljárás felfüggesztése mellett – jogegységi eljárás kezdeményezésére köteles.²⁵

A Kúria határozataihoz, illetve az azokban foglalt jogértelmezéshez fűződő kötelező erő terjedelme között is különbséget kell tenni. Normatív kötőerő, vagy ha úgy tetszik precedensjelleg, kizárólag a jogegységi határozatokhoz és a jogegységi panasz eljárásban hozott, a Kúria határozatától való eltérést megállapító határozatokhoz társul, ugyanis kizárólag ezek a határozatok azok, amelyek a felekre, a jogkereső állampolgárokra és a bíróságokra nézve egyaránt kötelezőek.²⁶ E határozatok tekintetében alappal állítható, hogy azok valóban (kvázi) jogszabályként viselkednek.²⁷

Ezzel szemben Kúriai egyéb határozatainak tekintetében precedensjellegről nem beszélhetünk. E határozatok kapcsán annyiban érhető tetten a felülvizsgálati eljárásban részt vevő felek jogviszonyán túlmutató hatás, hogy a Kúria határozatai elsődleges igazodási ponttá válhatnak, amelyekre a jogi képviselőnek és az alsóbb fokú bíróságoknak egyaránt kiemelt figyelmet kell fordítaniuk, ugyanis számolniuk kell azzal,²⁸ hogy az alsóbb fokú bíróságok által meghozott határozatokat a Kúria határozataitól való eltérés okán a felsőbb bíróság később megváltoztathatja vagy hatályon kívül helyezheti, ennek lehetősége azonban önmagában nem jelenti a Kúria határozatainak kötelező erejét.²⁹ Amennyiben alsóbb fokú bíróságok követik a Kúria határozatában foglalt jogértelmezést, ahhoz igazodnak, azt meggyőződésből, a Kúria határozatának meggyőző erejénél fogva teszik. E meggyőződés kialakulásának esélyét nagy mértékben előmozdítja, a korlátozott precedensrendszerrel bevezetett, a Pp. 346. § (5) bekezdésében előírt indokolási kötelezettség, illetve a jogegységi panasz eljárással kilátásba helyezett esetleges későbbi hatályon kívül helyezés lehetősége.

5. A bíró szakmai függetlensége a korlátozott precedensrendszerben

A Kúria határozataihoz kapcsolódó hatások terjedelmét érintő probléma szorosan összekapcsolódik a bírói függetlenség elvéből fakadó garanciák érvényesülésével. Az Alaptörvény 26. cikkének (1) bekezdése jogot biztosít a bírók mint a bírói szolgálatot ellátó természetes személyek részére – a személyi függetlenség mellett – a szakmai függetlenséghez is.³⁰

²⁵ Ebben az esetben tehát kétszer kerül megvizsgálásra, hogy történt-e jogkérdésben való eltérés. Egyszer az ítélező tanács által, másszor a jogegységi panasz tanács által.

²⁶ Bszi. 41/D. § (1) és (5) bekezdés, Alaptörvény 25. cikk (3) bekezdés

²⁷ Amennyiben elfogadjuk, hogy e határozatok a jogegységi határozat hatályával bírnak, és (kvázi) jogszabályként viselkednek, akkor a 42/2005. (XI. 14.) AB határozat értelmében ugyanúgy absztrakt utólagos normakontroll tárgyai lehetnek, mint a jogegységi határozatok.

²⁸ Békési Sándor – Halmos Tamás: A korlátozott precedensrendszer intézményének rövid áttekintése az ügyvéd szemzőgéből. *Polgári jog*, 2022/9–10., [7]–[8].

²⁹ A korábban közzétett kúriai határozatok hivatkozásának mintáját a hazai szakirodalomban Auer, Csibor, Orosz és Pollner vizsgálta hálózattudományi módszerrel. A szerzők tanulmányukban megállapították, hogy „[a] korlátozott precedensrendszer bevezetését követően jelentősen megnőtt általában a hivatkozás a más BHGY-ban elérhető kúriai határozatokra.” (Auer Ádám – Csibor Ferenc – Orosz Katalin – Pollner Péter: A korlátozott precedensrendszer hatása a kúriai ítéletek hivatkozására. *Jogtudományi Közlöny*, 2024/5., 234.) A szerzők tanulmánya a Kúria határozatainak hivatkozottságát hálózattudományi módszerrel vizsgálta, amely módszertan mentén elvégzett kutatásból elsősorban az derül ki, hogy adott határozatok más határozatokkal, azok hivatkozottsága tekintetében, milyen viszonyt mutatnak, illetve melyek azok a határozatok, amelyek a jogélet alakításában kiemelkedő szerepet töltenek be. A kutatás e határozatok hivatkozottságának megnövekedése mögötti motivációs struktúrákat behatóan nem vizsgálta, és módszertana mentén nem is vizsgálhatta. Mint arra utaltam, ennek feltárása empirikus módszerekkel lehetséges, amely feladat elvégzése továbbra is várat magára.

³⁰ 3076/2020. (III. 18.) AB határozat, Indokolás [12]; 4/2014. (I. 30.) AB határozat, Indokolás [43]–[45], 33/2017. (XII. 6.) AB határozat, Indokolás [43]–[49]; 33/2017. (XII. 6.) AB határozat, Indokolás [44].

A bírói szakmai függetlenségének elvéből kifolyólag az ítélező bíró, és nem más, feladata eldönteni, hogy mi az egyedi ügyben feltárt tényállás és az alkalmazandó jog,³¹ valamint ő az, aki a jogkövetkezmények meghatározására jogosult.³² Az ítélező bíró bizonyítékértékelési és jogértelmezési szabadságához tartozik, hogy a bizonyítékokat meggyőződése szerint mérlegelje és minősítésüket illetően szabadon alakíthassa ki jogi álláspontját.³³ A bíró azt is maga dönti el, hogy a jogszabályt egyedi ügyben hogyan értelmezi és alkalmazza, illetve a meghatározott élettényállások tekintetében egymással konkuráló értelmezések közül melyiket fogadja el.³⁴ A történeti tényállás megállapítása, a jogszabály és a tényállás egymásra vonatkoztatása, ezzel összefüggésben a jogszabály értelmezése az ügyben eljáró bíró feladata és felelőssége,³⁵ amely meggyőződésének és lelkiismeretének megfelelő döntés meghozatalának előfeltételét képezi, ekként az ítélező bíró szakmai függetlenségének lényegét adja.

A bír szakmai függetlenségének érvényesülését az alsóbb fokú bíróságokon ítélező bírók, és a felülvizsgálati tanácsban ítélező bírók tekintetében külön-külön megvizsgáltam.

5.1. Alsóbb fokú bíróságokon ítélező bírók szakmai függetlensége

A korlátozott precedensrendszerben az alsóbb fokú bíróságok szakmai függetlensége vonatkozásában egyfajta „dermesztő hatás” vagy „elrettentő hatás” (ún. „*chilling effect*”) jelentkezik.³⁶ A korlátozott precedensrendszerben ez a dermesztő hatás úgy érhető tetten, hogy az alsóbb fokú bíróságok ugyan *pro forma* szabadon eltérhetnek a Kúria korábban közzétett határozatában foglalt jogértelmezéstől, azonban a Pp. által előírt többletindokolási kötelezettség és a felülvizsgálati eljárásban, valamint a jogegységi panasz eljárásban való esetleges hatályon kívül helyezés lehetősége egyaránt arra sarkallja őket, hogy egyfelől kézenfekvő, praktikus okokból, másfelől a későbbi esetlegesen kilátásba helyezett hatályon kívül helyezést elkerülendő, kövessék a Kúria határozataiban foglalt jogértelmezést, ezzel ténylegesen szűkítve az első- és másodfokon ítélező bíróság szabad jogértelmezésének lehetőségét.³⁷

A *chilling effect* doktrína a magyar bírósági és alkotmánybírósági gyakorlatba nem épült be.³⁸ Következésképpen e mérce a fent jelzett problémák jogi szempontú értékelése körében nem

³¹ Katona Sándor: A bírói meggyőződés védelmében. Magyar Jog, 2008/5., 273-274.

³² 3031/2017. (III. 7.) AB határozat, Indokolás [54], 3080/2018. (III. 5.) AB határozat, Indokolás [20]; 3033/2019. (II. 13.) AB határozat, Indokolás [32].

³³ 3249/2018. (VII. 11.) AB végzés, Indokolás [3].

³⁴ 28/2013. (X. 9.) AB határozat, Indokolás [28].

³⁵ 24/2013. (X. 4.) AB határozat, Indokolás [101], Lévay Miklós alkotmánybíró különvéleménye.

³⁶ A *chilling effect* doktrína a nemzetközi bíróságok, elsősorban az Emberi Jogok Európai Bíróságának (a továbbiakban: EJEB) szólásszabadsággal kapcsolatos gyakorlatában honosodott meg. A *chilling effect* doktrína az EJEB gyakorlata mellett a nemzetközi szakirodalomban is egyre nagyobb hangsúllyal jelenik meg. Erre az EJEB gyakorlatából jó példa a Baka v. Magyarország ügy (Baka v. Magyarország, 20261/12. sz. kérelem (EJEB, 2016. június 23.)), valamint a Žurek v. Lengyelország ügy is. (Žurek v. Lengyelország, 39650/18. sz. kérelem (EJEB, 2016. június 22.)) A nemzetközi szakirodalomból lásd például: Michael Ilg: Economy of pain: When to regulate offensive expression. International Journal of Constitutional Law. 2018/16., 818.; Orit Fischman-Afori: Taking global administrative law one step ahead: Online giants and the digital democratic sphere. International Journal of Constitutional Law. 2022/20., 1112, 1131.

³⁷ Hasonló problémát vetett fel Bencze Mátyás is, aki szociológiai szempontból problémásnak tartotta az alsóbb bíróságok oldaláról a meghozott kúriai döntéssel való ellenszegülés kérdését. Bencze felvetette, hogy e körben dermesztő hatás is érvényesülhet az alsóbb bíróságok esetén. (Lásd: Reines: i.m. 2020, [17] bekezdés). Szintén hasonló aspektusokra hívja fel a figyelmet Kis Roxána előadásában, aki a Kúria határozataihoz kapcsolódó „szociológia kötőerőről” tesz említést. (Lásd: Kis Roxána: „A jogegység követelménye mint a bírói függetlenség korlátja.” c., a Kúrián 2024. november 24. napján megrendezett c. konferencián tartott előadása (a továbbiakban: Kis Roxána előadása), 8:50-9:05 perc. <https://www.youtube.com/watch?v=SKCvQY28taY> (2025.12.20.)) Markánsabb fogalmazott Wellmann, aki szerint a bírói függetlenség, hasonló indokok mentén, az alsóbb fokú bíróságok tekintetében is illuzórikussá vált a korlátozott precedensrendszer bevezetésével. (Wellmann: 2020. i.m. 648.)

³⁸ A *chilling effect* doktrínát az alábbi döntésekben láttam – mellékesen – megjelenni: 22/2020. (VIII. 4.) AB határozat; 3099/2015. (V. 26.) AB végzés; 3189/2023. (IV. 12.) AB végzés; 3245/2023. (VI. 2.) AB végzés; Debreceni Ítéltábla Pf. 20.196/2023/9.; Fővárosi Ítéltábla Pf. 31.106/2023/5.; Fővárosi Ítéltábla Pf. 20.131/2021/5.; Fővárosi Ítéltábla Pf. 20.342/2018/5.; Fővárosi Ítéltábla Pf. 20.490/2023/5.; Fővárosi Ítéltábla Pf. 20.744/2020/5.; Fővárosi Ítéltábla Pf. 21.111/2019/4.; Fővárosi Ítéltábla Pf. 21.525/2016/6.; Győri Ítéltábla Pf. 20.112/2018/4.; Kúria Pfv. 20.045/2017/3.

alkalmazható.³⁹ Ebből a szempontból kizárólag az Alkotmánybíróság által követett, a bírói függetlenség elvét értelmező határozatokban foglalt zsinórmérték vehető tekintetbe, amelynek alapján bíró szakmai függetlensége akkor sérül, ha a bírót meggyőződésének megfelelő döntés meghozatalában közvetlenül és érdemben befolyásolják. E standardok fényében önmagában az indokolási kötelezettség előírása, a felülvizsgálati alapok bővítése és a jogegységi panasz eljárás intézményesítése ilyen mérvű beavatkozást nem valósít meg. A korlátozott precedensrendszerben a hazai alkotmányos standardok szerint nem sérül az alsóbb fokú bíróságokon ítélező bírók szakmai függetlensége.

5.2. A felülvizsgálati tanácsban ítélező bírók szakmai függetlensége

A felülvizsgálati tanácsban ítélező bírók szakmai függetlensége szempontjából az az eljárásjogi helyzet bír jelentőséggel, amikor a felülvizsgálati eljárásban ítélező tanács a referenciahatározattól jogkérdésben való eltérést indokoltnak tartva meg akarja haladni a referenciahatározatban foglalt jogértelmezést. Ilyenkor a felülvizsgálati tanács a Pp. 424. § (7) bekezdése értelmében nem hozhatja meg a meggyőződésének és lelkiismeretének megfelelő határozatot. Hiába alakult ki a felülvizsgálati tanácsban az a meggyőződés, hogy a referenciahatározatban foglalt jogértelmezéssel szemben a támadott határozatban foglalt jogértelmezés a helyes, mégsem áll jogában, hogy a jogvitát ennek megfelelően eldöntse, és érdemi határozatát meghozza. Ehelyett a Pp. kötelezően előírja számára, hogy jogegységi eljárást kezdeményezzen, és az előtte folyamatban lévő felülvizsgálati eljárást felfüggeszse. A tanácsnak a jogegységi határozatot be kell várnia, majd a határozatát a jogegységi panasz tanács által helyesnek tekintett jogértelmezéssel összhangban, a reá nézve kötelező jogegységi határozatnak megfelelően kell meghoznia.

Mindez a felülvizsgálati tanács (szakmai) függetlenségébe való súlyos beavatkozás. A beavatkozás súlyossága nem másban áll, minthogy a vizsgált esetben az eljárásjogi szabályok a tanácsot a bírói függetlenségből fakadó legfőbb kincsétől fosztják meg: attól, hogy olyan érdemi határozatot hozzon, amely meggyőződésének és lelkiismeretének megfelel. A hatályos eljárásjogi szabályrendszer eredményeként nem csak az állhat elő, hogy a felülvizsgálati tanács nem hozhatja meg rögtön azt a döntést, amit egyébként kívánna, hanem az is, hogy a tanács, a jogegységi határozat eredményeként, azzal ellentétes határozat meghozatalára kényszerül, mint ami a korábban kialakított meggyőződésének megfelelne és amit lelkiismerete diktálna. Nem gondolom, hogy túlzás volna azt állítani, hogy ez nem egyszerűen a bírói tanács közvetlenül⁴⁰ és érdemben⁴¹ történő befolyásolása abban, hogy ne saját szakmai meggyőződése alapján döntsön, hanem a felülvizsgálati tanács hatáskörének a jogegységi panasz tanács javára történő elvonása, és a felülvizsgálati tanács jogegységi panasz tanács jogértelmezésének kritika nélküli megjelenítőjévé degradálása.⁴²

5.3. A jogegységi határozat hatályával rendelkező határozatok jogforrási jellegéből adódó problémák

Az Alaptörvény 25. cikkének (3) bekezdése rögzíti, hogy a Kúria – az Alaptörvény (2) bekezdésében rögzített szubjektív jogvédelmi tevékenysége mellett – biztosítja a bíróságok jogalkalmazásának egységét, a bíróságokra kötelező jogegységi határozatot hoz. Az Alaptörvény a jogegység biztosításának elsődleges, alkotmányosan biztosított eszközeként a jogegységi határozatot jelöli meg. A jogegységi határozatok alkotmányjogi szempontból extern normatív aktusnak minősülnek, és a „törvény” materiális

³⁹ A jelen dolgozatnak nem feladata, hogy a *chilling effect* doktrínát alkalmazva állást foglaljon abban a kérdésben, hogy az EJEB által érvényesített standardoknak a korlátozott precedensrendszer itt vizsgált aspektusa mennyiben felel meg.

⁴⁰ 22/2019. (VII. 5.) AB határozat, Indokolás [119]; 22/2019. (VII. 5.) AB határozat, Indokolás [75].

⁴¹ 97/2009. (X. 16.) AB határozat, Indokolás V.1. pont; 54/2001. (XI. 29.) AB határozat, Indokolás IV.3. pont

⁴² Dolgozatomban arra is kitértem, hogy bár az előzetes döntéshozatali indítvány Bszi.-ben szabályozott jogintézménye elnevezésében és természetében is rokonságot mutat az uniós jogban hasonló néven ismert előzetes döntéshozatali eljárás iránti kérelemmel, a vizsgált esetben a két jogintézmény között jelentős különbségek fedezhetők fel.

fogalma alá tartoznak. Az Alaptörvény 25. cikk (3) bekezdésében rögzített két fordulat megfogalmazásából is következik, hogy a jogegységi határozatok kötelezők, míg az első fordulat alapján a Kúria, nem kikényszeríthető, puha jogegységesítést végez. Ilyen, puha jogegységesítő eszköz pl. a Kúria joggyakorlat elemző csoportjának véleménye.

A jogalkotó ugyan szabadon dönthet, hogy a bírósági szervezetrendszer és a bírósági eljárásokat szabályozó törvényekben milyen eszközöket intézményesít a joggyakorlat egységesítése céljából, de mozgásterének a bíró szakmai függetlensége bizonyosan korlátját képezi. A bíró ítélkező tevékenységében ugyanis semmi máshoz nem lehet kötve, mint a „törvényhez”.⁴³ A jogalkotó törvényben nem hozhat létre olyan, a jogegységesítést célzó intézményt, amely normatív kötőerővel rendelkezvén, jogszabály módjára viselkedik, ekként a bíróságokra közvetlenül, a jogkereső állampolgárokra pedig közvetve kötelező. Az egyetlen ilyen alkotmányos eszköz a jogegységi határozat, és nem más, amelyet maga az Alaptörvény is a jogforrasi hierarchia legmagasabb szintjén, önálló jogintézményként rögzít.

A jogegységi határozat hatályával felruházott határozatok dogmatikailag nem válnak jogegységi határozattá. A Bszi. 41/D. §-a által szabályozott határozatok jogegységi határozatok hatályával történő felruházása ezért annyiban aggályos, hogy ezáltal a jogegységi határozat Alaptörvényben rögzített fogalma gyakorlatilag, „alulról”, törvényi szinten került bővítésre. A Bszi. hatályos szabályozásának eredményeként olyan kvázi normajellegű aktusok válnak a jogrend részévé, amelyek normatív kötőerejének nincs alkotmányos alapja.

Mindez nemcsak formális szempontból jelent alkotmányossági problémát. A bírót ítélkezési tevékenységében ugyanis csak „törvény” köti. A „törvény” alatt a fentebb ismertetett materiális törvényfogalom alá tartozó, alkotmányos szinten intézményesített aktusok értendők. Azzal, hogy a Bszi. 41/D. §-a a jogegységi határozatnak nem minősülő határozatokat a jogegységi határozatok hatályával ruházta fel, a jogegységi határozat alkotmányos szinten rögzített fogalmába tartozó határozatok körét törvényi szintről bővítette. Ennek jelentősége nem kevesebb annál, hogy a Bszi. 41/D. §-ával a „törvény” materiális fogalmán kívül eső, normatív kötőerővel rendelkező határozatok kerültek a magyar jogrendbe, amelyek a bírókat ítélkező tevékenységük során éppúgy kötik.

6. A jogegységi panaszeljárás gyakorlata

A dolgozat következő fejezetében áttértem a gyakorlati szempontú elemzésre, aminek középpontjába a jogegységi panasz eljárást állítottam. Megállapítottam, hogy a kézirat lezárásáig a jogegységi panasz tanácshoz összesen 185 darab jogegységi panasz érkezett.⁴⁴ A folyamatban volt eljárások közül 114 végzéssel, 71 határozattal zárult.⁴⁵ A végzések között 7 db megszüntető és 108 db visszautasító végzés található. A 71 érdemi határozattal közül 42 esetében került megállapításra az ügyszak hiánya,⁴⁶ míg a maradék, 29 esetben a jogegységi panasz tanács úgy találta, hogy a határozatok egymással összevethetők.⁴⁷

⁴³ Alaptörvény 26. cikk (1) bekezdés

⁴⁴ A dolgozat jelen fejezete a jogegységi panasz tanács által meghozott, 2025. december hó 4. napján közzétételre került döntések elemzésével készült

⁴⁵ A panaszok jellemzően a közigazgatási, gazdasági és polgári ügyszakból érkeznek, közel egyenlő arányban. Ehhez képest a munkaügyi és büntető ügyszakból érkező panaszok alulreprezentáltak. A büntető ügyszakból érkező panaszok száma elenyésző. (Lásd: Tímár Kinga: A jogegység és jogorvoslat a korlátozott precedensrendszerben. Kérdések és gondolatok a jogegységi panaszról. In: Gárdos-Orosz Fruzsina – Osztoivits András (szerk.): Az új polgári perrendtartás első öt éve. HUN-REN TK Jogtudományi Intézet, ORAC Kiadó, Budapest, 2025. 177-179.)

⁴⁶ Ez az összes panasz 22,7 %-ának, míg a befogadott panaszok 59,16 %-ának felel meg.

⁴⁷ Ez az összes panasz 15,67 %-ának, míg a befogadott panaszok 40,84 %-ának felel meg.

A fenti számadatokból rögtön látszik, hogy a jogegységi panasz tanács jelentős (58,37 %-os) arányban utasítja vissza a jogegységi panaszokat. Ennek okán indokoltnak tartottam, hogy a jogegységi panaszok visszautasításának gyakorlatát külön vizsgálat tárgyává tegyem.

6.1. Egyes visszautasítási okok gyakorlata

Dolgozatomban a Bszi. 41/C. § (6) bekezdése kapcsán irányadó kúriai gyakorlatot minden visszautasítási ok tekintetében külön-külön értékeltem. Alább, terjedelmi okokra tekintettel, csak azon visszautasítási okok kapcsán tett megállapításaimat összegzem, ahol a Kúria gyakorlatát kifejezett kritika tárgyává tettem.⁴⁸

6.1.1. Jogi képviselő közreműködése nélkül benyújtott panaszok

A jogegységi panasz tanács gyakorlatában meggyökeresedett értelmezés szerint a jogegységi panasz eljárás olyan rendkívüli, a jogerő utáni, a jogegységet célzó *sui generis* eljárás, amely a jogrendszer belső koherenciájának megteremtését szolgálja. A kúriai gyakorlat értelmében a jogegységi panasz eljárás jogorvoslati eljárás ugyan, de nem a per folytatása. A jogegységi panasz tanács erre hivatkozással állapította meg, hogy az alapeljárás során adott meghatalmazás hatálya automatikusan nem terjed ki a jogegységi panasz eljárásra, a panasz előterjesztőjének ezért kifejezetten a jogegységi panasz eljárásra szóló meghatalmazással kell igazolnia jogi képviselője képviseleti jogát.⁴⁹ A jogegységi panasz tanács ezen indokok mentén utasította vissza azokat a jogegységi panaszokat, amelyekhez a panaszos nem csatolt külön a jogegységi panasz eljárásra szóló meghatalmazást.

A jogegységi panasz tanács álláspontom szerint a visszautasításra alapot adó szabályok hiányában utasította vissza a jogegységi panaszokat. A Bszi. ugyanis taxatívén rögzíti a jogegységi panasz visszautasításának okait. Ezek között nem szerepel olyan visszautasítási ok, ami azt írná elő, hogy a jogegységi panaszt vissza kell utasítani, ha a panaszos nem csatolt meghatalmazást.

A Bszi. 41/C. § (6) bekezdés b) pontja annyit rögzít, hogy a jogegységi panasz tanács a jogegységi panaszt visszautasítja, ha azt jogi képviselő közreműködése nélkül nyújtották be. Ez azonban faktuális kérdés. Ha az alapeljárásban félként résztvevő személy a jogegységi panaszt jogi képviselő útján terjeszti elő, akkor azt jogi képviselő közreműködésével nyújtották be, így a Bszi. 41/C. § (6) bekezdés b) pontjában rögzített elvárás megvalósul. Ezen a ponton legfeljebb a jogi képviselő eljárási jogosultságának igazoltsága lehet kérdéses.⁵⁰ A meghatalmazás hiányára tekintettel való visszautasításhoz ekként kizárólag a Bszi. 41/C. § (2) bekezdésén keresztül vezethet az út, ami előírja, hogy a jogegységi panasz eljárásban a Pp.-nek melyik szabályait kell alkalmazni. A Bszi. 41/C. § (2) bekezdés a) pontja értelmében a jogegységi eljárásban a Pp. „beadványokra vonatkozó szabályait” kell alkalmazni.

Értelmezési kérdésként merül fel, hogy e rendelkezés alapján a Bszi. kizárólag a Pp. „Beadványok” elnevezést viselő 31. címe alatt található szabályait rendeli alkalmazni, vagy a „beadványokra vonatkozó szabályokat” úgy kell érteni, hogy abba valamennyi, beadványokra irányadó szabály beletartozik, függetlenül attól, hogy az a Pp.-ben hol helyezkedik el. Megértésem szerint az utóbbi értelmezés a helyes. Ha a jogalkotó szándéka az lett volna, hogy a Pp. jogegységi panasz eljárásban alkalmazandó szabályainak körét úgy limitálja, hogy abba csak azok a rendelkezések tartozzanak, amelyek a törvény

⁴⁸ Az alább érintett visszautasítási okok kiemelése már csak annál fogva is indokolt, hogy azok valamennyi visszautasító határozat tekintetében is az átlagosnál magasabb arányban kerültek alkalmazásra.

⁴⁹ Jpe.I.60.031/2022/3., Indokolás [5]; Jpe.I.60.017/2021/4., Indokolás [5]; Jpe.I.60.055/2024/7., Indokolás [5]; Jpe.I.60.059/2023/7., Indokolás [4]; Jpe.II.60.006/2022/4., Indokolás [12].

⁵⁰ A teljesség kedvéért megjegyzem, hogy a meghatalmazás hiányában előterjesztett jogegységi panasz nem utasítható vissza arra hivatkozással sem, hogy azt nem az arra jogosult nyújtotta be, hiszen ez már legitimációs kérdést érintene.

egybehangzó elnevezést viselő címe alatt helyezkednek el, akkor a Bszi. ezeket a rendelkezéseket Pp. adott címének, annak számának keresztül történő pontos megjelölésével hívná fel. A Bszi. 41/C. § (2) bekezdése által felhívott szabályok köre ezért nem limitálható kizárólag azokra a szabályokra, amelyek a Pp. azonos fonémákkal jelölt címei alatt kerültek elhelyezésre.⁵¹

Akárhogy is, a jogegységi panasz tanács egyik értelmezés mentén sem utasíthatta volna vissza a panaszokat a meghatalmazás hiányára, vagy annak fogyatékoságaira tekintettel. A Pp. 31. „Beadványok” címe alatt rögzített rendelkezések ugyanis nem tartalmaznak visszautasításra vonatkozó szabályokat, pusztán a beadványok alaki kellékeiről szólnak.⁵² A Pp. következő, 115. §-a, azonban már vonatkozik a beadványokra, hiszen ez a rendelkezés a beadványok hiányossága esetén elrendelendő hiánypótlásról szól. A Pp. 115. §-a, már másik cím alatt a hiánypótlás körében rendelkezik a visszautasítás lehetőségéről. Ennek értelmében a bíróság, rövid határidő tűzésével, a hiányok megjelölése mellett hiánypótlásra hívja fel a felet, ha a beadvány nem felel meg a törvény rendelkezéseinek, vagy más okból kiegészítésre vagy kijavításra szorul.⁵³ Ekként a meghatalmazás hiányában előterjesztett jogegységi panasz visszautasításához csak a Pp. 115. §-ának szabályain keresztül vezethet az út, azonban e rendelkezések kizárólag hiánypótlás elrendelését követően teszik lehetővé a beadvány visszautasítását.

Ezért bármit gondoljon is a jogalkalmazó arról, hogy a Bszi. szabálya a Pp.-nek csak a „Beadványok” cím alatti szabályait hívja fel, vagy minden olyan szabályát, amely a beadványokról rendelkezik, a meghatalmazás hiányában előterjesztett jogegységi panaszt vagy egyáltalán nem lehet visszautasítani, mégpedig erre vonatkozó felhatalmazás teljes hiányában, vagy csak sikertelen hiánypótlási felhívást követően lehet visszautasítani. A jogegységi panasz tanács gyakorlata ekként a Bszi. szabályával ellentétesen zárja el a feleket attól, hogy a Kúriához fordulhassanak.

Mindez alkotmányossági problémát is jelent, hiszen a visszautasítási okok a bírósághoz fordulás jogát korlátozzák, éppen ezért kerülnek rögzítésre törvényben szabályozott taxatív felsorolásként. Értelemszerűen, a Kúria sem követhet olyan jogértelmezést, amely a taxatív felsorolást bővíti. Korábban magam is utaltam rá, hogy a taxatív felsorolások bővítésére vezető jogértelmezést a bírósági gyakorlat is *contra legemnek* tekinti.

6.1.2. A panaszos a jogegységi panasz eljárásban nem terjesztett elő költségkedvezmény engedélyezése iránti kérelmet

A Kúria gyakorlatában a költségkedvezmény engedélyezése iránti kérelmet – a szükséges igazolásokkal együtt – annak ellenére elő kell terjeszteni, hogy a panaszos az alapeljárásban személyes költségkedvezményben részesült. A jogegységi panasz tanács több olyan visszautasító végzést hozott, amelyekben rögzítette, hogy bár a panaszost az alapeljárásban személyes költségkedvezmény illette meg, de a jogegységi panasz előterjesztésekor annak engedélyezése iránti kérelmet nem terjesztett elő.⁵⁴ A jogegységi panasz tanács szintén a fenti premisszákat mentén alakította ki azt a gyakorlatát, hogy az

⁵¹ Ebben az értelmezésben a Bszi. 41/C. § (2) bekezdés a) pontja a Pp. 31. alfejezetére („Beadványok”), b) pontja a Pp. 133. §-ára („Az idézés tartalma, módja”), c) pontja a Pp. 39. alfejezetére („Kézbesítés”), d) pontja a Pp. 40. alfejezetére („A kézbesítési kifogás”), e) pontja a Pp. 146. §-ára („A határidő számítása”), f) pontja a Pp. 148. §-ára („Ítélezési szünet”), g) pontja a Pp. 49. alfejezetére („Az eljárás anyagának rögzítése”), h) pontja a Pp. 25. alfejezetére („Költségkedvezmények”), i) pontja a Pp. 26. alfejezetére („A meg nem fizetett illeték és az állam által előlegezett költség viselése”), j) pontja a Pp. 37. alpontjára („Az Európai Unió Bírósága, az Alkotmánybíróság és a Kúria eljárásának kezdeményezése”), valamint k) pontja a Pp. 47. és 48. §-aira („Perbeli jogutódlás”, „A jogutódlás eljárási szabályai”) utal.

⁵² V.ö.: Pp. 114. §

⁵³ Pp. 115. § (1) bekezdés

⁵⁴ Jpe.I.60.022/2021/4., Indokolás [5]-[6]; Jpe.I.60.065/2022/3., Indokolás [5]-[6]; Jpe.II.60.042/2022/3., Indokolás [6]; Jpe.II.60.034/2024/3., Indokolás [9]; Jpe.II.60.034/2024/3., Indokolás [9].

alapeljárásban érvényesülő tárgyi költségkedvezmények a jogegységi panasz eljárásra nem terjednek ki,⁵⁵ kivéve ha a törvény ellenkezőleg rendelkezik.⁵⁶ A jogegységi panaszok ezekben az esetekben azért kerültek visszautasításra, mert a panaszos elmulasztott a jogegységi panasz eljárásban költségkedvezmény engedélyezése iránti kérelmet előterjeszteni, illetve elmulasztotta igazolni a költségkedvezmény alapjául szolgáló körülmények fennállását, és e mulasztás okán nem róta le a jogegységi panasz eljárásban megfizetendő eljárási illetéket, noha a panaszos az alapeljárásban költségkedvezményre volt jogosult.

A jogegységi panasz tanács költségkedvezmények igazolásával kapcsolatban kialakult gyakorlata kapcsán hangsúlyozom, hogy a Bszi. 41/C. § (2) bekezdés h) pontja kifejezetten alkalmazni rendeli a Pp. költségkedvezményekre vonatkozó szabályait. A Pp. 25. cím alatt tartalmazza a költségkedvezményekre vonatkozó általános szabályokat, amelyeket a Pp. 94 - 100. §-ai rögzítenek.

A Pp. 97. § (1) bekezdése szerint „[j]ogszabály eltérő rendelkezése hiányában a költségmentesség, a költségfeljegyzési jog, az illetékmentesség és a tárgyi illetékfeljegyzési jog hatálya – kérelem esetén a kérelem előterjesztésétől kezdve – a per egész tartamára, valamint a végrehajtási eljárásra is kiterjed.” A költségkedvezmények célja, hogy a fél vagyoni körülményeiből eredő hátrányok kompenzálva előmozdítsa a bírósághoz fordulás jogának gyakorlását. Álláspontom szerint ebből is fakad az Pp. 98. §-a által rögzített garanciális követelmény, hogy a személyes költségkedvezményt a bíróság engedélyezi, vizsgálja felül és vonja meg.⁵⁷ A személyes költségkedvezmény a felet mindaddig megilleti, amíg azt a bíróság tőle meg nem vonja.

A jogegységi panasz tanács a törvény szövegével kifejezetten ellentétesen utasította vissza azokat a jogegységi panaszokat, amelyekben a panaszos annak ellenére nem terjesztett elő költségkedvezmény engedélyezése iránti kérelmet, illetve az erre irányuló kérelem előterjesztése mellett annak ellenére nem igazolta költségkedvezmény alapjául szolgáló körülmények fennállását, hogy az eljárás során korábban a bíróság a részére költségkedvezményt engedélyezett.

6.1.3. A törvény által előírt, kötelező tartalmi elemek hiánya

A jogegységi panasz tanács visszautasító végzéseiben gyakran jut arra a következtetésre, hogy a panaszos a hivatkozott határozatokkal összefüggésben nem fejtette ki, hogy milyen elvi és értelmezésbeli különbségek határozhatók meg a támadott és a hivatkozott határozatok között, vagyis nem tárta fel az ügyszöveg szempontjait, illetve jogkérdésben való ütközést sem tárt fel, noha a jogegységi panasz befogadásához ez lenne a jogszabályi elvárás.⁵⁸ A jogegységi panasz tanács az ilyen hiányosságokkal rendelkező panaszok tekintetében visszatérően konkludál arra, hogy a panasz ténylegesen a panaszosnak a támadott határozat által okozott vélt jogsérelmeit, illetve az általa tévesnek ítélt kúriai jogértelmezés orvoslására, vagyis a támadott kúriai ítélet érdemi helyességének felülvizsgálatára irányuló irányult.⁵⁹

A visszautasító végzések olvasva arra következtetésre jutottam, hogy a jogegységi panasz tanács h) pontra hivatkozó visszautasító végzéseiben foglalt indokolások absztrakt szinten maradnak. Az indokolásokról nem derül ki, hogy a panaszos beadványában a kötelező tartalmi elemeket milyen

⁵⁵ Ebbe a körbe sorolhatók azok az esetek is, amikor a panaszos az Itv. 62. § (1) bekezdés i) pontjára hivatkozással állították, hogy őket illetékfeljegyzési jog illette meg, holott az Itv. 2020. április 1-től hatályos normaszövege kifejezetten rögzítette, hogy a felet a jogegységi panasz eljárásban illetékfeljegyzési jog nem illeti meg.

⁵⁶ Jpe.II.60.024/2025/4. sorszámú végzéssel visszautasított panasszal érintett alapügyben hiába érvényesült tárgyi illetékfeljegyzési jog, a jogegységi panasz tanács a költségkedvezmény iránti kérelem előterjesztés, valamint az illeték lerovása hiányára a panaszt visszautasította. (Indokolás [8].)

⁵⁷ Pp. 98. §

⁵⁸ Jpe.I.60.014/2021/5., Indokolás [19].

⁵⁹ Jpe.II.60.044/2023/3., Indokolás [10].

részletezettséggel fejtette ki, és ennek ellenére melyek azok a törvényi feltételeket, amelyek teljesítését a jogegységi panasz tanács hiányolta.

A végzésekben a jogegységi panasz tanács gyakorlatának alapját képező, fentebb bemutatott tételek, lényegében azonos módon, sorjázva kerülnek ismertetésre, anélkül azonban, hogy a jogegységi panasz tanács rámutatna arra, hogy a panaszos mulasztása miben állt. A végzésekből nem csak az nem derül ki, hogy mi az, amit a jogegységi panasz tanács a befogadhatósághoz *in concreto* hiányolt, hanem az sem, hogy mi volt az ügyek lényeges tényállási háttere, sőt, sok esetben még az sem, hogy mi volt a panaszos által felvetett jogkérdés.

Álláspontom szerint problémát jelent, hogy amennyiben a jogegységi panasz tanács visszautasító végzéseinek indokolása absztrakt szinten marad, akkor a jogi képviselők miként sajátíthatják el azt a – hazai jogi gondolkodástól egyébként idegen – metódust, amely mentén a referenciahatározatot és a támadott határozatot olyan pontossággal vethetnék össze, hogy az a jogegységi panasz eljárásban befogadható legyen. Úgy gondolom, hogy ha a Kúria magasabb követelményeket támaszt a panaszok befogadását illetően, akkor a jogegységi panasz tanácstól is elvárható, hogy a visszautasító végzések indokolásában a panaszos és a szélesebb értelemben vett jogkeresők részére egyaránt nyújtson iránymutatást, hogy melyek azok az elvárások, amelyeknek a panaszuk meg kell, hogy feleljen. Akár az is javítana a helyzeten, ha a jogalkotó ebben a körben megteremtené a hiánypótlás elrendelése mellett történő visszautasítás lehetőségét.

A jogegységi panaszokat visszautasító végzések elemzésén átívelő következtetésként hangsúlyoztam, hogy a joggyakorlat egységessége akkor valósítható meg hatékonyan, ha a Kúria olyan jogértelmezést követ, amely a panaszok előterjesztésének ösztönzésén keresztül elősegíti, hogy a jogegységi kérdéseket érintő ügyek a Kúria elé kerüljenek. Abból pedig, hogy a jogegység megvalósítása a Kúria feladata, éppen az következik, hogy a Kúriától aktívabb közrehatás várható el, ha tudomására jut a jogegység (vélt) megbomlása. Mindebből éppen a Kúria által magáévá tett attitűd ellenkezője következne: a Kúriának befogadó szemléletet kellene követnie, hogy a joggyakorlat egységét valóban biztosítsa.

6.2. A jogegységi panasz tanács határozatai - A „precedens-teszt”

A visszautasító végzések után rátértem a jogegységi panaszokat érdemben elbíráló határozatok elemzésére. A határozatok ugyan kifejezetten nem rögzítik, de a jogegységi panasz tanács gyakorlatából absztrahálható egy olyan módszertani megközelítés, amellyel egységes szempontok mentén állapítható meg, hogy a panasszal támadott határozat a korábban közzétett határozattól jogkérdésben való eltérés miatt mikor helyezendő hatályon kívül, vagyis a referenciahatározat mikor tekintendő „precedensnek”.⁶⁰ Ezt a módszert „precedens-tesztnek” neveztem.

E teszt szerint három, egymásra épülő kérdés merül fel a Kúria korábban közzétett határozatai kapcsán. Egyfelől az, hogy a támadott határozatot a referenciahatározathoz képest hasonló ügyben hozták-e (*ügyazonosság*). Másfelől az, hogy amennyiben a két határozat lényegében hasonló, úgy a támadott határozat jogkérdésben eltért-e a referenciahatározattól (*eltérés*). Harmadrészt, arra a kérdésre kell választ adni, hogy az azonos ügyben hozott, különböző jogértelmezést tartalmazó határozat által megvalósított eltérés indokolt-e (*indokoltság*).

⁶⁰ A fentebb írottakkal összhangban, szűkebb értelmében azt a határozatot tekintem precedensnek, amelyben foglalt jogértelmezéstől való indokolatlan eltérésre a Kúria a támadott határozat hatályon kívül helyezésével reagál.

6.2.1. A teszt első eleme - ügyazonosság

A teszt első elemét az ügyazonosság kérdése jelenti. Az ügyazonosság, mint fentebb bemutattam, a jog- és tényazonosság együttes fennállása esetén állapítható meg. Ezek az ügyazonosság fogalmának konjunktív feltételei.

Az ügyazonosság vizsgálata során elsőként a határozatok által elbírált jogkérdéseket kell azonosítani. Amennyiben a jogkérdések azonosak, úgy vizsgálni kell, hogy a két határozat tényállása között van-e olyan lényeges tényállásbeli különbség, amely a határozatok összevethetőségét kizárná. A tényállásbeli különbségek a jogkérdés fényében értékelendők. Az ügyazonosság kérdésének középpontjában a jogkérdés áll, amely az esetek jelentős többségében valamely anyagi jogi jogszabályi rendelkezést érintő értelmezési kérdést jelent. A tény- és a jogazonosság viszonyát illetően elmondható, hogy a tényazonosság csakis a jogazonosság fennállása esetén képezheti vizsgálat tárgyát. Ha a határozatok által eldöntött jogkérdések különbözőek, a tényazonosság kérdése fel sem merül, a panaszt már ezen a ponton el kell utasítani.

Amennyiben a referencia- és a támadott határozatok között lényeges ténybeli különbség áll fenn, a két határozat nem összevethető, a panaszt ügyazonosság hiányára hivatkozással el kell utasítani. Amennyiben ilyen lényeges különbség nincs, az ügyazonosság megállapítható, és a (jogegységi panasz) tanács áttérhet a teszt következő elemének vizsgálatára.⁶¹

A jogegységi panasz tanács gyakorlata absztrakt és konkrét szinten is lényegében azonosan értelmezi az ügyazonosságot. A jogegységi panasz tanács az ügyazonosság fennállását az eljárások többségében a saját maga által kidolgozott elvi tételeket következetesen alkalmazva döntötte el. Megállapítható tehát, hogy az ügyazonosság (absztrakt és konkrét fogalma egyaránt) a panaszos által támadott határozatok, valamint a referenciahatározat(ok) által érintett jogkérdés(ek) azonosságát, és a határozatok tényállásai közötti lényegi hasonlóságot jelenti.

A jogegységi panasz tanács gyakorlata ugyanis az ügyazonosság fogalmát *relatív*e szűken értelmezi. Az ügyazonosság viszonylagosan szűk értelmezése abban nyilvánul meg, hogy a jogegységi panasz tanács a jogkérdések azonossága mellett a tényállásbeli szempontokra is jelentős hangsúlyt fektet, amikor az ügyek összevethetőségét vizsgálja.

Ebben manifesztálódik az a törekvés, hogy a jogegységi panasz tanács folyamatosan keresi ezt az egyensúlyi pontot, ahol a jogkérdés nem válik teljesen absztrakttá és szakad el az összehasonlítani kívánt ügyek tényállásától, de nem is annyira konkrét, hogy az ügyazonosság megállapíthatósága ellehetetlenüljön. Az ügyazonosság *relatív*e szűk fogalma mentén ugyanis a jogegységi panasz tanács nem avatkozik bele kellően súlyos indokok nélkül a felek jogviszonyába, és ami legalább ennyire fontos: nem oldja fel indokolatlanul a támadott határozat jogerejét.

Az ügyazonosság fogalmát leginkább a tényazonosság körében alkalmazott mérce szűkíti. A jogegységi panasz tanács több – első sorban közigazgatási ügyszakból érkező – ügyben törekedett arra, hogy az összevetni kívánt határozatok tényállásait alaposan szétszálazva különböztesse meg azokat. Emellett a jogegységi panasz tanács olyan, kontextualizáló szempontokat is figyelembe vesz, mind a felek felülvizsgálati érvelése, illetve a felek kereseti kérelmei.

⁶¹ Itt érdemes rámutatni, hogy logikailag nem csak azonos tényállás mellett sérülhet a jogegység. A jogegység megbomlásának logikailag három esete lehetséges. Egyrészt az, amikor a bíróság azonos tényállás mellett azonos normát alkalmaz eltérő tartalommal. Másrészt az, amikor a bíróság azonos tényállásra különböző normákat alkalmaz. Harmadrészt pedig az, amikor a bíróság különböző tényállásokra alkalmaz azonos normát. A kézirat lezárásáig nem találtam olyan esetet, amelyben a Kúria az utóbbi két aspektussal foglalkozott volna.

A jogegységi panasz tanács tehát szűkebb körben tartja összevethetőnek a határozatokat, mint a *common law* bíróságok. Azzal azonban, hogy a panasz eljárásban alkalmazott ügyazonosság-fogalom szűkebb, nem látok problémát. A jogegységi panasz tanács ugyanis nem tipikus értelemben vett ítélkezési tevékenységet folytat. A jogegységi panasz tanács inkább egy olyan, a Kúrián belül kitéüntetett szerepbe helyezett fórum, amely tevékenysége a jogegység megőrzésére irányuló alkotmányos feladat teljesítésében, mintsem a klasszikus értelemben vett ítélkezésben áll. A jogegységi panasz eljárás speciális céljával és természetével az ügyazonosság relatíve szűk fogalma éppúgy összhangban áll.

Az elemzett gyakorlat fényében megállapítottam, hogy nem beszélhetünk az ügyazonosság olyannyira indokolatlanul szűk értelmezéséről, ami ellehetetlenítene, hogy a panaszok célba érjenek. Az esetek többségében a jogegységi panasz tanács valóban a támadott- és referenciahatározatok közötti lényeges jog- és ténybeli kérdésekre koncentrálna, és a határozatok akkor nem tartja összevethetőnek, ha azok a jogkérdések szintjén különböznek, vagy ugyan azonos jogkérdéseket érintenek, de közöttük olyan lényeges tényállásbeli különbség van, amely az összevethetőséget kizárja. Az összevethetőséget az olyan mérvű tényállásbeli különbség hiúsítja meg, amely fennállása esetén kizárt volna a referenciahatározatban foglalt elvi tartalom érvényesülése.

Az ügyazonosság jelentése kapcsán rámutattam, hogy nincs, és nem is lehet, olyan általános képlet, vagy teszt, amellyel az ügyazonosság fogalma leírható volna. Bármekkora is legyen a bírókban és a jogkereső állampolgárokban a jogbiztonság iránti igény, ilyen formula nem létezhet. Egyszerűen azért, mert az élet(tényállások sokszínűsége) nem zárható logikai formulák börtönébe. Nem véletlen, hogy a precedensek megkülönböztetését a *common law* „*art of distinguishing*”-nek („megkülönböztetés művészeté”) nevezi. Az ügyek „megkülönböztetése” egy olyan kompetencia, amely visszatérő gyakorlással, a közzétett határozatok rendszeres olvasásával, sajátítható el.

6.2.1.1. A teszt második eleme - eltérés

A teszt második eleme körében azt kell értékelni, hogy a támadott határozat jogkérdésben eltért-e a korábban közzétett határozattól.

Ennek megállapítása érdekében előbb azonosítani kell a referencia- és a támadott határozatok által követett elvi tartalmakat. Ez teszt második elemének első aleggysége. Az elvi tartalom a határozatok indokolásából és a bíróság döntéséből absztrahálható.

A határozatok elvi tartalmának azonosítását követően, az elvi tartalmakat össze kell vetni egymással. Ez teszt második elemének második aleggysége. Amennyiben a referencia- és a támadott határozatok elvi tartalma azonos, nem történt eltérés. Ehhez képest akkor, ha a két határozat elvi tartalma különböző, az eltérés megállapítható.

A két elvi tartalom akkor tekinthető azonosnak, ha a lényegileg hasonló tények alapján a bíróság ugyanazt a jogkérdést azonosan dönti el. A határozatok elvi tartalma akkor különböző,⁶² ha a lényegileg hasonló tények alapján ugyanaz a jogkérdés különbözően kerül eldöntésre. Ezen a ponton két dolgot kell megjegyezni.

⁶² Meg kell jegyezni, hogy több kúria határozatban is visszatér az a megállapítás, miszerint a panaszosnak az elvi tartalmak közötti ellentétet kell bemutatnia. Meg kell azonban jegyezni, hogy ez az elvárás annyiban pontatlan, hogy a Bszi. nem az ellentétes, hanem az indokolatlanul eltérő jogértelmezést rögzíti a jogegységi panasz eljárás alapjaként. Jóllehet, a kettő nem ugyanaz, hiszen logikailag nem minden eltérő jogértelmezés jelent ellentétes jogértelmezést. Logikailag két jogértelmezés akkor volna egymással ellentétesnek tekinthető, ha az egyik a másik alkalmazását kizárná. Jóllehet, a jogegységi panasz eljárás szempontjából nem erről van szó, a panasz alapja nem limitálódna az ilyen jellegű jogértelmezésekre.

6.2.1.2. A teszt harmadik eleme - indokoltság

A Kúria a teszt utolsó, harmadik egységében azt vizsgálja, hogy a lényegileg hasonló ügyekben történő eltérés indokolt volt-e. Az indokolt eltérésnek két lehetséges okát azonosítottam. Egyfelől azt, hogy ha a Kúria a korábban közzétett határozatában foglalt elvi tartalmat meg kívánja haladni (*overruling*). A meghaladás lehetséges okait a precedensrendszerekről és a Kúria határozataihoz kapcsolódó hatásokról szóló fejezetben ismertettem, ezért attól ehelyütt eltekintek.⁶³

A jogegységi panasz eljárás gyakorlatában a meghaladás leggyakrabban előforduló okaként az szolgál, hogy a referencialhatározatot követően az ítélező tanácsot is kötő jogegységi határozat került meghozatalra, és a támadott határozat e jogegységi határozat – a referencialhatározatban rögzítettől egyébként eltérő – elvi tartalmát követi.⁶⁴

A fenti megállapítások fényében dolgozatom zárásaként, többek között kiemeltem, hogy a korlátozott precedensrendszernek a magyar jogrendben nem voltak történeti előzményei, a működtetéséhez szükséges módszer a hazai jogi gondolkodástól idegen, valamint a precedensrendszerek tanulmányozásából éppen az látszik, hogy az egyedi bírósági határozatok útján történő jogegységesítő lassú, és esetleges (*haphazard-jelleg*⁶⁵). Ráműtöttem továbbá, hogy a jogegységi panasz eljárás kettős természete, és az általa kitűzött cél hatékony megvalósítása egymástól merőben eltérő eszközöket feltételez, amelyek a két érdek esetleges ütközése esetén nehezen békíthetők össze egymással. A dolgozaton átívelő konklúzióként rögzítettem, hogy a korlátozott precedensrendszerben a Kúria jogegységi panasz tanácsa kitüntetett szerephez került. A Kúria immáron jelentősebb mértékben vesz részt a *de facto* normaképződésben. A korlátozott precedensrendszer azonban, a jogegységi panasz tanács kivételével, a bíró szerepét illetően azt a megközelítést tükrözi, hogy a bíró nem több mint a „törvény szája”. Ezt a szemléletet a bírók szakmai függetlenségének érvénysülése kapcsán feltárt visszasságok is alátámasztják.

Ezekre az aggályokra való tekintettel tettem javaslatot a korlátozott precedensrendszer szabályainak hatályon kívül helyezésére, és a jogegység biztosításának 2020. április 1-jét megelőző eszközrendszerének helyreállítására, ideértve a felülvizsgálat 2025. december 31-ig hatályban volt szabályait is.

⁶³ A Miniszteri Indokolás különbség tett hallgatóságos és nyílt felülbírálat (meghaladás) között aszerint, hogy előbbi esetében nyílt konfrontáció nélkül, utóbbi esetében nyílt konfrontációval kerül lerontásra a korábban követett elvi tartalom. A meghaladás lehetséges okai között a Miniszteri Indokolás – az amerikai mintára hivatkozással – például a következőket említi: „[a] konkrét ügy elbírálásakor olyan új történeti körülmény vagy ismeret merül fel, amely kétségeket ébreszt a korábbi szabály alkalmazhatóságával szemben; olyan új gazdasági és politikai feltételek állnak fenn, amelyek a szabály további, folyamatos alkalmazását lehetetlenné teszik; a tények megváltoztak a korábbi döntés meghozatalától eltelt időszakban; a bizalom megléte, azaz a korábbi határozat miatti ésszerű várakozás a döntés fenntartására. A döntésben további szempontok is segíthetnek, ilyen például a korábbi határozat „kora”, ami egyben akár a megerősítésének és a felülbírálatának is indoka lehet.” (Lásd: 65–74. §-hoz fűzött indokolás)

⁶⁴ Ez a jelenség leggyakrabban azon határozatok tekintetében figyelhető meg, amelyek tárgyát az a jogkérdés képezte, hogy árfolyamkockázat viseléséről szóló, általános szerződési feltételekben foglalt tájékoztatás mely szempontok mentén minősül tisztességtelennek („deviza határozatok”). Ezek az ügyekben a jogegységi panasz tanács azért minősített indokoltnak a referencialhatározattól való eltérést, mert „[a] Kúria eltért ugyan az itt vizsgált és korábban közzétett határozataitól, ez az eltérés azonban indokolt volt, mivel a JPE határozat a Kúriát kötelezte és egyben kimondta azt is, hogy a Kúria bármely határozatának ezzel ellentétes jogértelmezése kötelező erejűként már nem hivatkozható, az ilyen határozatoktól való eltérésre a felülvizsgálati kérelemben és jogegységi panaszban sem lehet eredményesen hivatkozni.” (Jpe.I.60.041/2022/12., Indokolás [56].) Hasonlóan lásd még: Jpe.II.60.040/2022/7.; Jpe.I.60.015/2021/15. Hasonló tárgyú ügyek volt a Jpe.I.60.025/2022/13. sorszámon határozat is, amelyben az ügyazonosság szintén megállapításra került, de a jogegységi panasz tanács nem azonosított jogkérdésben való eltérést.

⁶⁵ Eörsi Gyula: Összehasonlító polgári jog. Akadémia Kiadó, Budapest, 1975. 475.

IV. A szerző doktori értekezés témakörében készült publikációinak jegyzéke

„A törvény szövedéke” - Adalékok a korlátozott precedensrendszer előkérdéseihez. Magyar Jog, 2022/1., 47-52.

„Kicsit sárgább, kicsit savanyú, de a mienk.” – Gondolatok a korlátozott precedensrendszerrel az angolszász precedensjog és a bírói függetlenség tükrében. ArsBoni Folyóirat, 2021/1-2., 32-43.

Mennyiben precedensrendszer a korlátozott precedensrendszer? - Gondolatok a korlátozott precedensrendszerrel kapcsolatos néhány alapvető kérdést illetően. Polgári Jog, 2023/9-10., 1-18.

Elméleti és gyakorlati szempontú észrevételek a korlátozott precedensrendszer kapcsán. ArsBoni Folyóirat, 2025/2-3., 73-89.